

FATURALI YAŞAMA DEVAM MI

.....

Bülent Muharrem YILDIZ
Vergi Kontrol Memuru

1 984 yılından günümüze kadar geçen dokuz yıllık bir zaman kesitinde ülkemizin gündemini meşgul eden olgulara yeni olgular eklenmiştir.

Üzerinde tartışılması gereken ve çözümbekleyen olguları kısaca hatırlatmakta yarar bulunmaktadır.

- Enflasyon
- Bozulan Gelir Dağılımı
- Bütçe Açıkları
- Vergi İdaresinin Yeniden Yapılanması
- Sanayileşme
- Özelleştirme
- Terör
- Ahlakı Değerlerin Yitirilmesi
- Bireysel ve Toplumsal Hafızamızda Meydana Gelen Unutkanlık
- Moral Değerlerdeki Erozyon

Birey ve toplum olarak unutkan olduk. Geçmişte yaşanan olumsuzlukları, bu olumsuzluklara neden olan yanlış uygulamaları unutuyoruz.

1980'li yıllarda ücretlilere iki şey vaadedilmiş;

- Ücretlerin enflasyon hızı üzerinde artması,
- Ücret gelirleri üzerindeki vergi yükü'nün hafifletilmesi,

İşte bu vaadlerden birinin gerçekleştirilmesinde etkisi olacağı ileri sürülen 2978 sayılı "Ücretlilere Vergi İadesi" Hakkındaki Kanun; 8.2.1984 tarihinde kabul edilerek 1.1.1984 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

A - KANUNDAN BEKLENEN FONKSİYONLAR:

2978 sayılı "Ücretlilere Vergi İadesi" Hakkında Kanun'un genel gerekçesinden yapılan alıntılar dikkate alarak, kanundan beklenen fonksiyonların ne derece gerçekleştiğini irdelemeye çalışalım.

"... ücretliler dışında kalan ve beyan esasına göre vergilendirilmekte olan kazanç ve iratlardan elde edilen gelir vergisi hasılatı ise ancak üçte bir oranındadır. Bu durum gelir vergisi sistemimizin sağlıklı işlemediğini, vergi yükünün adil ve dengeli dağılmadığını, ücretliler dışındaki kesimde vergi kayıp ve kaçığının önemli boyutlara ulaştığını açıkça ortaya koymaktadır.

.... Bilindiği gibi ücretliler üzerindeki vergi yükü vergi teorisindeki "ayırma ilkesi"nden de yararlanılarak azaltılabilir. Bu yöntem yerine belirli harcamalar üzerinden vergi kayıp ve kaçığını azaltıp vergi hasılatının da artırılması da düşünülmektedir.

.... üretici-toptancı-pekaneci ve tüketicilerin birbirlerini kontrol etmesi belge alınıp verilmesiyle gerçekleşebilir. Mevcut vergi yapısındaki düzenlemede sözkonusu zincirin sonuncu halkası olan tüketicilerin belge alınmasını özendirici niteliklere yer verilmediği için perakendeci-tüketici seviyesindeki belge isteme ve alma alışkanlığı yerleşmemiştir. Önerilen vergi iadesi sistemiyle ücretlilerin belge alması özendirilerek ücretliler ile perakendeciler arasında bu yönde bir menfaat zıtlığı yaratılmış ve böylece sistemde bulunması gereken otokontrol gerçekleşmiş olacaktır. Ayrıca sözkonusu otokontrol ücretli ile işveren arasında da kurularak bordroya kayıtlı olmaksızın personel çalıştırılması veya bordroda yer almakla birlikte fiilen ödenen ücretin düşük gösterilmesi önlenmiş olacaktır..."

Kanunun genel gerekçesinde de görüleceği üzere; ücretliler üzerindeki vergi yükü "ayırma ilkesi" yöntemiyle hafifletilebilir. Bu yöntem daha basit ve kolaydır. Fakat; belirli harcamalar üzerinden vergi iadesi müessesesi, yasanın aşağıdaki fonksiyonları da gerçekleştireceği düşünüldüğünden benimsenmiştir.

a) Ücretliler üzerindeki vergi yükünü azaltacaktır.

b) Belge alımı nedeniyle; beyana tabi mükelleflerdeki vergi kayıp ve kaçığı azalacak, vergi hasılatı artacaktır.

c) Yasayla sağlanan menfaat zıtlığı, sistemde bulunması gereken oto-kontrolü gerçekleştirecektir.

B) KANUNDAN BEKLENEN FONKSİYONLARIN GERÇEKLEŞMESİ :

2978 Sayılı Kanun'la öncelikle ücretliler üzerindeki vergi yükünün hafifletilmesi amaçlanmıştır.

Bu temel amaç;

a) Katma Değer Vergisi Kanunu'nun uygulanması,

b) 3158 ve 3239 sayılı kanunlarla ilgili kanunda yapılan düzenlemelerle vergi iadesinden faydalanacakların kapsamının genişletilmesi sonucu; vergi kayıp ve kaçığının azaltılması, vergi hasılatının yükseltilmesi yönünde sapma göstermiştir.

Kanunun amaçlanan fonksiyonları yerine getireceği iki varsayım üzerine kurulmuştur:

1 - Beyannameli mükelleflerin doğru beyanda bulunacakları,

2 - Vergi iadesinden faydalananların gerçek harcamalarını, gerçek belgelerle ve doğru olarak beyan edecekleri.

Uygulamada varsayımlar gerçekleşmemiştir. Çünkü, uygulamadaki kanunların işlerlik kazanması;

a) İnsan faktörünün iyi değerlendirilmesi,

b) Kanunun ülkemizin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısına uygun olması,

ile mümkündür.

C - KANUNUN AMACINA ULAŞAMAMASININ NEDENLERİ:

2978 Sayılı Kanun iki varsayım üzerine bina edilmiş olup, kanımızca sağlıklı bir etüt yapılmamıştır.

Kanundan beklenen fonksiyonlar neden gerçekleşmemiştir? Bunun sebeplerini alt başlıklarda irdelememiz mümkündür.

a) Tüketim ve Tüketici Kavramlarının İrdelenmemesi:

Tüketim bir malın, onu kullanan ekonomik bireyde oluşturacağı tatmin hissidir; yahut tüketim, tüketiciye mal ve hizmet biçiminde akıp gelen "reel tatmin" araçlarıdır; ve son olarak tüketim, tüketilecek mal ve hizmetlere para halinde yapılmakta olan harcamalardır.

Tüketici; bir mal ya da hizmeti kullanarak bir tatmin hissi elde eden, ya da tüketilecek mal ya da hizmetlere para halinde harcama yapan "Ussal", rasyonel bir ekonomik birimdir.

Ücretlilerde ekonomik birim olduklarından, tüketim alışkanlıklarının, tüketim fonksiyonlarının sağlıklı bir şekilde irdelenmesi zorunludur.

Tüketim ile gelir düzeyi arasındaki bağıntıyı "tüketim" fonksiyonu gösterir ve gelir düzeyi ile doğru orantılı olup, gelir düzeyinin artan bir fonksiyonudur.

$$c = C_0 + cY$$

biçiminde gösterilir.

Bireyler gelirlerini ya tüketirler yahut tasarruf yaparlar. O halde bunu bir denklem halinde göstermemiz mümkündür.

$$Y = C + S$$

Ücretlilerin gelirlerini ne şekilde kullandıkları konusunda da bir araştırma yapılması zorunludur.

b - Vergi Mükelleflerinin Statüleri:

2978 Sayılı Kanun'da vergi iadesinden faydalanan bireylerin tüm harcamalarını beyannameli mükelleflerden yapacakları savıyla hareket edilmiştir.

Özellikle ücretlilerin gıda ve giyim ihtiyaçlarını semt pazarlarından sağladıkları bilinen bir olgudur.

Götürü usulde vergilendirilen mükellef sayısının önemli bir boyutta bulunması da kanunda gözden kaçırılmıştır.

c - Gelir Dağılımı ve Gelir Dönemi:

Ülkemizde gelir dağılımının sağlıklı olduğunu kimse ileri süremez.

Bir bireyin gelirinin başka bir bireyin geliri haline gelinceye kadar geçen süreye "Gelir Dönemi" denilmektedir.

Gelir dönemini ücretli, mükellef ve devlet açısından irdelememiz de yarar bulunmaktadır.

1 - Ücretliler yaptıkları harcamalar sonucunda almış oldukları belgelerin tutarları üzerinden tarifeye göre, vergi iadesi adı altında gelir elde etmektedirler.

2 - Vergi iadesinden faydalananların yapmış olduğu harcamalar, mükelleflerin gelirlerine dönüşmektedir. Mükellefler kazançlarını belli dönemlerde beyan ederek, vergilerini ödemektedirler.

3 - Devlet, vergi iadesini "Transfer Harcamaları" adı altında ilgililere beyan dönemlerinde ödemektedir.

Vergi iadesi kapsamında olan harcamalar nedeniyle vergi mükelleflerinin matrahlarındaki artışa paralel olarak artan vergi gelirlerinin hazineye yansımaları uzun bir zaman diliminden sonra olmaktadır.

Diğer taraftan, vergi iadesi yüksek gelir gruplarına daha fazla gelir transferi sağlamaktadır.

d - Hayat Standardı Göstergeleri:

Uygulamaya konulan "Hayat Standardı" esas; beyannameli mükelleflerde, "Karine" usulüne göre vergilendirmeyi gündeme getirmiştir.

Hasılatların mükellef kayıtlarına tam ve doğru olarak yansıtılması, denetim ve vergi incelemesi yoluyla sağlanabilir.

Mükelleflerin beyanları ile Hayat Standardı Temel ve İlave gösterge toplamalarının kıyaslanması, ileri sürülen savı doğrulayacaktır.

e - Katma Değer Vergisi:

Vergi konusu malın, üretiminden tüketimine kadar geçen her aşamasında kazandığı katma değer üzerinden alınan ve matrahı sözkonusu malın her aşamadaki fiili satış fiyatı olan yayılı muamele vergisidir.

Katma Değer Vergisi; bir tüketim vergisi olup, vergi teorisinde "Tersine Artan Oranlı" vergi olarak kabul edilmektedir.

Bu özelliği nedeniyle, düşük gelir grupları üzerindeki etkisi olumsuzdur. Katma değer vergisi oranlarının yükseltilmesi belge alımını etkilemektedir.

f - Vergi İadesinden Faydalananların Sayısı:

2978 Sayılı Kanun'da yapılan düzenlemelerle, Vergi iadesinden yararlanacakların kapsamı genişletilmiştir.

Bu uygulama sonucunda transfer harcamalarında mutlak bir artış meydana gelmiştir. Vergi gelirlerindeki artış, dönemsel farklılık ve yapısal faktörler nedeniyle istenen boyutta gerçekleşmemiştir.

g - İşsizlik Oranı:

Çalışma irade ve gücünde olup, cari ücret düzeyinde, yasa yahut geleneklerle saptanmış saatler içinde iş arandığı halde bulunamaması hali işsizlik olarak nitelendirilir. Bu nitelikteki kişi de işsizdir.

Ülkemizde işsizlik oranı yüksektir. Bordroda kayıtlı olmaksızın çalışan işçi sayısı ile işsizlik oranı arasında doğrusal bir bağıntı vardır.

Bordroda kayıtlı olmaksızın çalışan işçiye "vergi iadesi" yoluyla sağlanacak ek gelir ile işsizlik arasındaki tercih ne yönde işler? sorusu cevaplandırmaya değerdir.

h - Vergi İadesi Tarifesi:

Uygulanan vergi iade tarifi, iadeden yararlanan kişilere önemli bir ek gelir sağlamamaktadır. Günün şartlarına göre, gelirlerde meydana gelen artışlara paralel olarak tarifede düzenlemeler yapılmamıştır.

ı - Harcama Kalemlerinde Değişmeler:

Vergi iadesi kapsamında olan mal ve hizmet gruplarında sık değişiklik yapılmış, bu da kanundan beklenen fonksiyonları olumsuz yönde etkilemiştir.

i - Harcamaların Belgelendirilmesi:

Vergi iadesinden faydalananlar gerçek harcamalarını gerçek belgeler kullanarak beyan etmemişlerdir. Uygulamada belge ve beyanlarda;

- İade kapsamında olmayan mal ve hizmetlere ait belge kullanımı,
- Tüketilen mal miktarlarının büyüklüğü,
- Gelirden fazla harcama belgesi kullanılması,
- Belge ve beyan miktarlarındaki farklılık,
- Belgesiz olarak iadede faydalanmak,
- Belge üzerinde tahrifat,
- Hesaplamalarda hata yapmak,
- Sahte ve muhteviyatı yanlış belge kullanımı,
- Gerçek usulde gelir vergisi mükelleflerine ait olmayan belge,
- Vergiden muaf kuruluşlar tarafından düzenlenen belge kullanımı gibi olumsuzluklar tespit edilmiştir.

Belge ve beyanları tetkik etmek; fayda-maliyet analizini dikkate alığımızda vergi idaresine ek yük getirmiştir.

j - Tahakkuk - Tahsilat Farkı:

2978 Sayılı Kanun'un genel gerekçesinde açıklandığı üzere; "Vergi İadesi" müessesesi gelir ve kurumlar vergisi matrahlarında artış sağlayacaktır.

Vergi tahakkuklarında meydana gelen artış bunu doğrular niteliktedir. Fakat, tahakkuk artışı tahsilat artışına tam olarak yansımamaktadır. Son yıllarda tahsilat oranlarında gözlemlenen düşme kronikleşmiştir.

D - SAYILARIN DİLİ:

I - Veriler:

a - Vergi Gelirleri (milyar TL):

1986	1987	1988	1989	1990	1991
5.972	9.051	14.232	25.550	45.399	78.643

b - Genel Bütçe Gelirlerinin Tahakkuk ve Tahsilatları (milyar TL):

	Tahakkuk	Tahsilat	Tahakkuk	Tahsilat
Beyana Day. Gelir V.	10.281	2.016	16.215	3.352
Beyana Day. Kurumlar V.	6.923	1.141	13.697	2.597
Dahilde Alınan Beyana				
Dayanan Katma Değer Ver.	12.113	6.346	20.441	12.214

Tablomuzda Nisan 1992 dönemi ile Nisan 1993 dönemi kıyaslanmıştır.

c - Genel Bütçe Giderleri (milyar TL):

	Nisan 1992	Nisan 1993
Personel	22.890	41.497
Transfer	31.157	76.650
2978 KG İade	2.287	4.052

d - Genel Bütçe Gelirlerinden Yapılan Red ve İadeler (milyar TL):

	2978 Sayılı Kanun (+)			İhracatta Katma Değer Ver. İadesi (+)		
Aylar	1992	1993	%	1992	1993	%
Ocak	396	656	65.7	71	176	147
Şubat	1.183	2.427	105.2	236	444	88.1
Mart	1.653	3.163	91.3	380	754	98.4
Nisan	2.287	4.052	77.2	546	1.060	94.1

e - 2978 sayılı Kanun'a Göre İadelerin Kuruluşlara Dağılımı:

2978 Sayılı Kanuna göre, iadeden yararlanan kuruluşların sayısı otuzdur. Tablomuzu iade mikarı diğer kuruluşlara göre daha fazla olan kuruluşlardan oluşturduk (Milyar TL.).

	Nisan 1992	Nisan 1993
Milli Eğitim Bakanlığı	195	350.7
Sağlık Bakanlığı	63.7	105.5
Bayın. ve İskan Bakanlığı	7.3	13.5
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı	15.7	26.3
Milli Savunma Bakanlığı	97.5	177.0
Adalet Bakanlığı	22	36.6
Diyanet İşleri Başkanlığı	22.3	36.7
Emniyet Genel Müdürlüğü	65.5	113.0
Maliye ve Gümrük Bakanlığı	1.751.5	3.111.3

2 - Değerlendirme:

Yazımızda kullandığımız tabloların değerlendirmesini okuyucuya bırakmak kanımca en doğru yol olacaktır.

E - SONUÇ:

2978 Sayılı Kanun dokuz yıllık zaman kesitinde kendisinden beklenen fonksiyonları yapısal faktörler nedeniyle yerine getirmemiş, vergi sistemimize iki yeni kavramın kazandırılmasında rol oynamıştır.

a - Belge Toplayıcılığı

b - Belge Transferi

Bu kavramların toplumda yerleşmesi, kanundan beklenen faydayı minimize etmiştir.

Kaynakça

- Doç. Dr. Turanlı R. - İşgüden T.: "Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü", Bilim Teknik Yayınevi, Eskişehir, 1987.
- 2978, 3158 ve 3239 sayılı Kanunlar
- Maliye ve Gümrük Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü: "Kamu Hesapları Aylık Bülteni", Nisan, 1993.
- Gökalp Uğur A.: "Vergi İadesi Neden Kaldırılmalı", Mali-Ekonomik-Sosyal Yaklaşım Dergisi, Ağustos 1993, Sayı 8.